

LILLA SJÖJUNGRUN

OM SAGOR

av *Sven Hugo Persson*

Det var en gång ... så börjar de flesta sagor.

För längesedan när det inte fanns böcker att läsa och folk kanske inte ens fått lära sig läsa berättade mänskorna ändå sagor för varann. De hade ingen radio, ingen tv, ingen bio, inga datorspel – när kvällen kom och mörkret föll och man ville ha underhållning framför brasan fick man helt enkelt berätta för varann. Om spännande saker, om troll och prinsar och prinsessor, om fantastiska äventyr!

Här är några kända sagor: *Snövit och de sju dvärgarna*, *Askungen*, *Mästerkatten i stövlar*, *Törnrosa*, *Hans och Greta*, *Stadsmusikanterna i Bremen*, *Rödluvan och vargen*. Och visst finns det mycket av saga även i *Harry Potter* – sånt som trollkarlar och magi.

En saga är nämligen en berättelse där det kan hända fantastiska saker. Huvudpersonen är ofta en prins eller en prinsessa som har en kung och en drottning till föräldrar. Men huvudpersonen kan också vara en fattig pojke eller flicka som ger sig ut i världen och upplever äventyr. Och till slut gifter sig den fattige pojken med prinsessan och – som det står i sagan – får prinsessan och halva kungariket.

Och man kan tänka sig att för fattigt folk så var sagorna också som önskedrömmar. Sagofigurer kunde vinna rikedomar och kunde äta läcker mat och få alla sina önskningar uppfyllda.

Sagorna är ofta mycket gamla. De finns i olika variationer över hela världen. På Grönland kanske Rödluvan inte möter en varg utan en isbjörn i stället.

Sagorna finns samlade i sagosamlingar. *Gåsmors sagor* av fransmannen Charles Perrault är en sådan samling. De mest kända samlarna av sagor är bröderna Grimm som levde i Tyskland i början av artonhundratalet.

Man brukar skilja på folksagor och konst sagor. Folksagorna är mycket gamla och ingen vet vem som först hittade på sagan. Konst sagan är skriven av en författare. Kända författare som skrivit sagor är till exempel Astrid Lindgren, August Strindberg, Selma Lagerlöf. *Den lilla sjöjungfrun* är en konst sagan skriven av den mest kände av alla sagoförfattare – H C Andersen.

Vilka sagor känner du till?

Det kan vara kul att hitta på egna sagor. Det är bara att sätta igång! Börja med ”Det var en gång...”

H C ANDERSEN – VÄRLDENS BÄSTA SAGOFARBOROR

av Sven Hugo Persson

Den lilla sjöjungfrun, som nu blivit en pjäs på Dramaten, var först en saga som skrevs av den danske författaren H C Andersen.

H C står för Hans Christian. Hans Christian Andersen föddes i Odense i Danmark och levde 1805 till 1875.

Han kom från fattiga och enkla och olyckliga förhållanden. Hans mamma var tvätterska. Hans pappa var skomakare och drog ut i kriget som soldat och blev sjuk. Och när han kommit hem igen dog han och Hans Christian var faderlös. Hans mamma levde i många år efter det men drack alldeles för mycket sprit och dog till slut på fattighuset. Men pappan hade ändå skaffat böcker till hemmet. Och i Odense fanns en teater som intresserade Hans Christian och satte igång hans fantasi. För fantasi det hade han!

Bara fjorton år gammal begav sig Hans Christian till Köpenhamn och började i teaterskola, därför att han ville bli skådespelare eller balettdansör. Men han misslyckades och verkade inte alls passa på en scen. Som tur var fanns det rika personer, som ändå tyckte att Hans Christian var begåvad och de såg till att han kunde börja i skola när han var sjutton år gammal. Hans klasskamrater var mycket yngre förstås och det sägs att de var elaka mot honom.

Han blev till slut författare och skrev pjäser och romaner och dikter. Men framför allt skrev han sagor. Inspirerad av folksagor som han hört som barn och med ett alldeles eget och nytt och enkelt och personligt språk. Sagorna var ofta roliga, ofta mycket sorgliga. Spännande och underhållande. Vanliga föremål som stoppnålar eller kragar kunde plötsligt bli levande!

Sagorna blev mycket populära. Och författaren H C Andersen blev en känd person i Danmark. Och sen blev han känd i Tyskland, i England och i Amerika. H C Andersen blev kort sagt världsberömd och sagorna har sen översatts till mer än hundra språk.

Han kom som sagt från fattiga miljöer och hade sett samhällets allra värsta sidor. Nu blev han gäst hos rika och berömda människor och fick se helt andra saker. Man kan jämföra med den lilla sjöjungfrun som från havets botten stiger upp och ser en helt ny och fantastisk värld.

I sagan om *Den fula ankungen* som till slut blir en vacker svan berättade han också om sitt eget fantastiska liv.

Den lilla sjöjungfrun heter på danska *Den lille havfrue* och finns som en staty i Köpenhamns hamn och turister brukar fotografera den.

Sagor av H C Andersen: *Kejsarens nya kläder, Tummelisa, Näktergalen, Flickan med svavelstickorna, Elddonet, Snödrottningen, Lill-Klas och Stor-Klas, Dummerjöns, Stoppnålen, Flickan som trampade på brödet, Lyckans galoscher, Prinsessan på ärten, Svinaherden, De vilda svanarna, Den ståndaktige tennsoldaten.*

VAD ÄR EN SJÖJUNGFRU?

av Sven Hugo Persson

För längesen trodde folk att det fanns varelser som bodde i havet och som liknade människor. Kvinnor med vanligt huvud och kropp upptill, men med en fiskstjärt i stället för ben.

De gamla grekerna kallade varelserna i havet för najader eller sirener. De kunde sjunga väldigt, väldigt vackert men de var farliga för människor. De lurade sjömän på båtarna som lockades av sången och därför seglade vilse eller råkade ut för olyckor. Havets gud hette Poseidon eller Neptun och hade en treudd i handen.

Det finns gamla tavlor där man kan se hur kvinnorna som är havsvarelser drar ner männen i vattnet.

Det finns också en saga om en sjöjungfru som kallas vattennymf och heter Undine. I Tyskland finns sagan om Lorelei som också en sorts sjöjungfru som lockar sjömän med sin vackra sång.

I floden Rhen i Tyskland simmar Rhendöttrarna som sjunger i en opera av Rickard Wagner och operan heter Rhenguldet.

I den arabiska sagosamlingen Tusen och en natt finns också sjöjungfrur men de ser precis ut som vanliga flickor. Det är bara det att de kan andas under vattnet.

H C Andersens saga om *Den lilla sjöjungfrun* kom 1836. Sen dess har man använt sagan många gånger. Den har blivit balett, den har blivit pjäs och opera. 1989 gjorde Walt Disney Company en tecknad film som byggde på sagan

Det finns en rolig amerikansk film som heter *Splash* från 1984, där en man råkar fiska upp en riktig sjöjungfru.

Den animerade japanska filmen *Ponyo och klippan vid havet* (2009) av Hayao Miyazaki handlar om en pojke som hittar en liten fisk, en gulfiskprinsessa, som vill bli människa och som har rymt från sin pappa som är en havstrollkarl.

Litteratur och inspirationskällor för regissören Kajsa Giertz under arbetet med Den lilla sjöjungfrun:

Bruno Bettelheim, *Sagens förtrollade värld: folksagornas innebörd och betydelse* (originaltitel: *The uses of enchantment*) Norstedts förlag, Stockholm 1987.

Jackie Wullschlager, *Hans Christian Andersen The Life of a Storyteller*, Alfred A. Knopf New York 2001, pocketupplaga 2002.

Friedrich Heinrich Karl de La Motte Fouqué, tysk författare under den romantiska epoken, skrev sagan om *Undine* 1811, vattennymf gifter sig med en riddare för att få en odödlig själ, saga om uppenbart påverkat HC Andersens *Den lilla sjöjungfrun*.

Sven Hugo Persson är dramaturg på Dramaten

